

LIBER II.

In quo probat Augustinus, auctoritatem Cypriani episcopi et martyris frustra objectari a Donatistis, quæ illis nimirum magis quam Catholicis adversetur. Eum enim prædecessoris sui Agrippini sententiam de hæreticis in catholica Ecclesia, cum ad eum veniunt, baptizandis non censuisse recipendam, nisi eo pacto, et pax cum aliter sentientibus semper servaretur, et Ecclesie unitas nullo schismate unquam rumperetur.

I. QUANTUM pro nobis, hoc est, pro pace catholica faciant ea, quæ tanquam ex auctoritate beati Cypriani adversus nos a parte Donati proferuntur, et quantum sint adversus eos a quibus proferuntur, adjuvante Domino, demonstrare proposui. Si qua ergo me respondendi necessitas ea quæ jam in aliis libris posui, rursus commemorare coegerit, (quanquam id modice faciam), his qui jam illa legerunt et tenent, onerosum esse non debet: quia et ea quæ instructioni sunt necessaria, sæpius oportet insinuare tardioribus, et cum eadem multipliciter varieque versantur atque tractantur, ipsos quoque capaciore intelligentia præditos adjuvant et ad facilitatem sciendi et ad copiam disserendi. Novi etiam quemadmodum soleat contristare lectorem, cum ab eo libro quem gerit in manibus, quando in aliquem nodum quæstionis inciderit, in alium mittitur ubi ejus solutionem requirat, quem forte non habet. Quapropter quæcumque in aliis libris jam diximus, si necessitas præsentium quæstionum breviter iterare compulerit, ignoscant scientes, ne offendantur nes-

cientes: satius est enim offerre habenti, quam differre non habentem.

II. Quid ergo isti dicunt, cum veritatis viribus præfocantur, cui consentire nolunt? «Cyprianus, inquiunt, cujus tantum meritum novimus tantamque doctrinam, cum multis coëpiscopis suis sententias proprias conferentibus, in concilio statuit hæreticos vel schismaticos, id est, omnes qui extra unius Ecclesie communionem sunt, baptismum non habere; et ideo quisquis ab eis baptizatus ad Ecclesiam venerit, esse in Ecclesia baptizandum.» Non me terret auctoritas Cypriani, quia reficit humilitas Cypriani. Magnum quidem meritum novimus Cypriani episcopi et martyris; sed numquid majus quam Petri apostoli et martyris? De quo idem Cyprianus in Epistola ad Quintum ita loquitur¹. «Nam nec Petrus, inquit, quem primum Dominus elegit, et super quem ædificavit Ecclesiam suam², cum secum Paulus de circumcissione postmodum disceptaret³, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit, ut diceret se primatum tenere, et obtemperari a novellis et posteris sibi potius oportere; nec despexit Paulum, quod Ecclesie prius persecutor fuisset: sed consilium veritatis admisit, et rationi legitimæ quam Paulus vindicabat facile consentit; documentum scilicet nobis et concordie et patientie tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus, sed quæ aliquando a fratribus et collegis nostris utiliter et salubriter suggeruntur, si sint vera et legitima, ipsa potius nostra ducamus.» Ecce ubi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in Scripturis sanctis didicimus, apostolum Petrum in quo primatus Apostolorum tam excellenti gratia præeminet, aliter quam veritas postulabat de circumcissione agere solitum, a posteriore apostolo Paulo esse correctum. Si ergo po-

¹ Epist. 71. ad Quintum. — ² Matth. xvi, 18. — ³ Galat. ii, 11.

tuit Petrus non recte in aliquo ingredi ad veritatem Evangelii, ita ut gentes cogeret judaizare, quod Paulus in ea scribit Epistola, in qua Deum testatus est non se mentiri. Ait enim: « Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, » quia non mentior¹. » Et post hanc tam sanctam atque terribilem attestationem Dei, narravit hæc omnia, in quibus dixit: « Cum vidissem quia non recte ingrediuntur » ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus: Si » tu cum sis Judæus gentiliter et non judaice vivis, quem- » admodum gentes cogis judaizare²? » Si potuit, inquam, Petrus contra veritatis regulam, quam postea Ecclesia tenuit, cogere gentes judaizare, cur non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam postea tota Ecclesia tenuit, cogere hæreticos vel schismaticos denuo baptizari? Puto quod sine ulla sui contumelia Cyprianus episcopus Petro apostolo comparatur, quantum attinet ad martyrii coronam. Cæterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus existam. Quis enim nescit illum Apostolatus principatum cuilibet episcopatu præferendum? Sed et si distat cathedrarum gratia, una est tamen Martyrum gloria: et si forte se invicem in aliquo præcedunt corda confitentium, ac pro vera fide in unitate charitatis morientium, Dominus noverit, cujus occulta et mirabili dispensatione gratiarum latro in cruce pendens semel eum confitetur³, et die ipso in paradisum mittitur, Petrus Dominum sequens ter eum negat⁴, et a corona differtur: nobis hinc judicare temerarium est. Verumtamen si quisquam nunc cogat circumcidi aliquem more judaico, et sic baptizari; multo amplius detestatur hoc genus humanum, quam si aliquis cogatur rebaptizari. Quapropter cum Petrus illud faciens a Paulo posteriore corrigitur, et pacis atque unitatis vinculo custoditus ad martyrium pro-

¹ Galat. 1, 20. — ² Id. 11, 24. — ³ Luc. xxiii, 43. — ⁴ Matth. xvi, 69.

vehitur, quanto facilius et fortius quod per universæ Ecclesiæ statuta firmatum est, vel unius episcopi auctoritati, vel unius provinciæ concilio præferendum est? Cum idem ipse Cyprianus ita dixerit quid ei videretur, ut in pacis unitate esse voluerit etiam cum eis qui de hac re diversa sentirent: quod indicat ipsius primus sermo in ejusdem concilii, quod ab istis profertur, exordio. Nam ita se habet:

III. « Cum in unum Carthagine convenissent Kalendis Septembris episcopi plurimi, ex provincia Africa, Numidia, Mauritania, cum presbyteris et diaconibus, etiam præsentibus plebis maxima parte, et lectæ essent litteræ Jubaiani ad Cyprianum factæ, item Cypriani ad Jubaianum rescriptæ de hæreticis baptizandis, quidque postmodum Cypriano Jubaianus, idem rescripserit, Cyprianus dixit: Audistis, collegæ dilectissimi, quid mihi Jubaianus coepiscopus noster scripserit, consulens mediocritatem nostram de illicito et profano hæreticorum baptismo, quidque ego ei rescripserim, censens scilicet quod semel atque iterum et sæpe censuimus, hæreticos ad Ecclesiam venientes Ecclesiæ baptismo baptizari et sanctificari oportere. Item lectæ sunt vobis et aliæ Jubaiani litteræ, quibus pro sua sincera et religiosa devotione, ad epistolam nostram rescribens, non tantum consensus, sed et instructum se esse gratias egit. Superest ut de hac ipsa re quid singuli sentiamus proferamus, neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem, si diversum senserit amoventes. Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit: quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suæ arbitrium proprium, tamque judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum

judicare; sed expectemus universi iudicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et præponendi nos in Ecclesiæ suæ gubernatione, et de actu nostro iudicandi.»

IV. Nunc se, si audent, superbæ et tumidæ cervices hæreticorum adversus sanctam humilitatem hujus sermonis extollant. Insani Donatistæ, quos ad pacem atque unitatem sanctæ Ecclesiæ remeare, atque in ea sanari cupimus et optamus, quid ad hæc dicitis? Vos certe nobis objicere soletis Cypriani litteras, Cypriani sententiam, Cypriani concilium: cur auctoritatem Cypriani pro vestro schismate assumitis, et ejus exemplum pro Ecclesiæ pace respuitis? Quis autem nesciat sanctam Scripturam canonicam, tam Veteris quam Novi Testamenti, certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus episcoporum litteris ita præponi, ut de illa omnino dubitari et disceptari non possit, utrum verum vel utrum rectum sit, quidquid in ea scriptum esse constiterit: episcoporum autem litteras quæ post confirmatum canonem vel scriptæ sunt vel scribuntur, et per sermonem forte sapientiores cujuslibet in ea re peritioris, et per aliorum episcoporum graviores auctoritates doctioresque prudentiam, et per concilia licere reprehendi, si quid in eis forte a veritate deviatum est: et ipsa concilia quæ per singulas regiones vel provincias fiunt, plenariorum conciliorum auctoritati quæ fiunt ex universo orbe christiano, sine ulla ambagibus cedere: ipsaque plenaria sæpe priora posterioribus emendari: cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat, et cognoscitur quod latebat; sine ullo typho sacrilegæ superbiæ, sine ulla inflata cervice arrogantia, sine ulla contentione lividæ invidiæ, cum sancta humilitate, cum pace catholica, cum charitate christiana.

V. Quapropter sanctus Cyprianus, tanto excelsior, quanto humilior, qui documentum Petri sic amavit, ut diceret¹: « Documentum scilicet nobis et concordia et patientiæ tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus, sed quæ aliquando a fratribus et collegis nostris utiliter et salubriter suggeruntur, si sint vera et legitima, ipsa potius nostra ducamus: » satis ostendit facillime se correcturum fuisse sententiam suam, si quis ei demonstraret baptismum Christi sic dari posse ab eis qui foras exierunt, quemadmodum amitti non potuit cum foras exirent: unde multa jam diximus. Nec nos ipsi tale aliquid audeamus asserere, nisi universæ Ecclesiæ concordissima auctoritate firmati; cui et ipse sine dubio cederet; si jam illo tempore quæstionis hujus veritas eliquata et declarata per plenarium concilium solidaretur. Si enim Petrum laudat et prædicat ab uno posteriore collega patienter concorditerque correctum, quanto citius ipse cum concilio provinciæ suæ universi orbis auctoritati patefacta veritate cessisset; quia profecto et uni verum dicenti et demonstranti posset facillime consentire tam sancta anima, tam pacata: et fortasse factum est, sed nescimus. Neque enim omnia quæ illo tempore inter episcopos gesta sunt, memoriæ litterisque mandari potuerunt, aut omnia quæ mandata sunt novimus. Quomodo enim potuit ista res tantis altercationum nebulis involuta, ad plenarii concilii luculentam illustrationem confirmationemque perducere, nisi primo diutius per orbis terrarum regiones, multis hinc atque hinc disputationibus et collationibus episcoporum pertractata constaret? Hoc autem facit sanitas pacis, ut cum diutius aliqua obscuriora quærentur, et propter inveniendi difficultatem, diversas pariunt in fraterna disceptatione sententias, donec ad verum liqui-

¹ Ex epist. 71. ad Quintum.

dum perveniatur, vinculum permaneat unitatis, ne in parte præcisa remaneat insanabile vulnus erroris.

VI. Et ideo plerumque doctioribus minus aliquid revelatur, ut eorum patiens et humilis charitas, in qua fructus major est, comprobetur, vel quomodo teneant unitatem, cum in rebus obscurioribus diversa sentiunt; vel quomodo accipiant veritatem, cum contra id quod sentiebant, declaratum esse cognoscunt. Quorum duorum manifestatum tenemus unum in beato Cypriano, id est, quomodo tenuerit unitatem cum eis a quibus diversum sentiebat. Ait enim: « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. » Alterum autem, id est, quomodo accipere potuerit veritatem contra id quod sentiebat inventam, etsi litteræ tacent, merita clamant; si epistola non invenitur, corona testatur; si concilium non indicat episcoporum, consortium indicat Angelorum. Non enim parvum documentum est pacatissimæ animæ, in ea unitate martyrium meruisse, unde se diversum sentiens noluit separare. Homines enim sumus. Unde aliquid aliter sapere quam res se habet, humana tentatio est. Nimis autem amando sententiam suam, vel invidendo melioribus, usque ad præcidendæ communionis et condendi schismatis vel hæresis sacrilegium pervenire, diabolica præsumptio est. In nullo autem aliter sapere quam res se habet, angelica perfectio est. Quia itaque homines sumus, sed spe angeli sumus¹, quibus æquales in resurrectione futuri sumus, quandiu perfectionem Angeli non habemus, præsumptionem diaboli non habeamus. Ideo dicit Apostolus: « Tentatio vos non apprehendat nisi humana². » Humanum est ergo aliquid aliter sapere. Propterea dicit alio loco: « Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus, et si quid aliter

¹ Matth. xxii, 30. — ² 1 Cor. x, 13.

» sapitis, hoc quoque vobis Deus revelabit¹. » Quibus autem revelat cum voluerit, sive in hac vita sive post hanc vitam, nisi ambulantes in via pacis², et in nullam præcisionem deviantibus? « Non quales isti sunt, qui viam pacis non cognoverunt, nec propter aliud unitatis vinculum diruperunt. » Ideoque Apostolus cum dixisset: « Et si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis » Deus revelabit: » ne putarent præter viam pacis quod aliter sapiebant sibi posse revelari, continuo addidit: « Verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulemus³. » In quo ambulans Cyprianus, perseverantissima tolerantia, non fuso sanguine, sed in unitate fuso (quia si traderet corpus suum ut arderet, et non haberet charitatem, nihil ei prodesset⁴); per martyrii confessionem pervenit ad angelicam lucem; ut si non antea, ibi certe revelatum agnosceret, quod cum aliter saperet, sententiam diversæ opinionis vinculo non præposuit unitatis.

VII. Vos itaque Donatistæ quid ad hæc dicitis? Si nostra sententia de baptismo vera est, omnes qui aliter sapiebant Cypriani temporibus, non sunt ab Ecclesiæ unitate separati, donec illud quod aliter saperent Deus illis revelaret: vos ergo quare separatione sacrilega pacis vinculum dirupistis? Si autem vestra sententia de baptismo vera est, Cyprianus et cæteri cum quibus eum tale concilium celebrasse perhibetis, cum eis qui aliter sapiebant, in unitate manserunt: quare vos pacis vinculum dirupistis? Quodlibet horum elegeritis, contra vestram præcisionem sententiam ferre cogimini. Respondete, quare vos separastis? Quare contra orbem terrarum altare erexistis? Quare non communicatis Ecclesiis, quibus Epistolas apostolicas missas tenetis et legitis, et secundum ipsas vos vivere dicitis? Respondete, quare vos separas-

¹ Philip. iii, 15. — ² Psal. xlii, 3. — ³ Philip. iii, 16. — ⁴ 1 Cor. xiii, 3.

tis? Propterea certe, ne malorum communione periretis. Quomodo ergo non perierunt Cyprianus et tot collegæ ipsius? Qui cum crederent hæreticos et schismaticos baptismum non habere, sine baptismo tamen receptis, cum peccata eorum tam immania tamque sacrilega super eos esse crederent, eis tamen communicare, quam separari ab unitate maluerunt, dicente Cypriano: « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. »

VIII. Si ergo tali communione malorum pereunt justi, jam Ecclesia temporibus Cypriani perierat. Unde igitur extitit origo Donati, ubi catechizatus est, ubi baptizatus, ubi ordinatus, quando jam Ecclesiam contagio communionis extinxerat? Si autem erat Ecclesia, nihil obesse mali bonis in una communione potuerunt. Quare vos separastis? Ecce in unitate video Cyprianum et alios collegas ejus, qui facto concilio censuerunt omnes qui extra Ecclesiæ communionem fuerint baptizati, baptismum non habere, et ideo eis dandum esse cum veniant. Sed ecce rursus in eadem unitate video quosdam de hac re aliter sentire, et eos qui ab hæreticis vel schismaticis venerint, agnito in eis baptismo Christi non audere iterum baptizare. Hos omnes catholica unitas materno sinu complectitur, invicem onera sua portantes, et studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis¹, donec alteris eorum, si quid aliter sapiebant, Dominus revelaret. Si vera isti sentiebant, ab illis non contaminabantur, an contaminabantur? Si vera illi sentiebant, ab istis non contaminabantur, an contaminabantur? Quod volueritis eligite. Si contaminabantur, jam tunc non erat Ecclesia: respondete, unde huc existis? Si autem permanebat Ecclesia, nullo modo boni a malis tali

¹ Galat. vi, 2; Ephes. iv, 3, et Philip. i, 15.

communione contaminantur: respondete, quare vinculum dirupistis.

IX. An forte schismatici sine baptismo recepti non contaminant, et traditores sanctorum librorum contaminant? Vestros quidem fuisse traditores manifestissimarum gesta testantur. Et si tunc in illos quos arguebatis vera diceretis, causam vestram unitati orbis terrarum persuasissetis, ut vobis retentis illi excluderentur. Quod si conati estis facere et non obtinistis, innocens est orbis terrarum, qui iudicibus ecclesiasticis potius quam victis litigatoribus credidit: si autem nolulistis agere causam vestram, innocens est orbis terrarum, qui damnare non potuit inauditos. Quare ergo vos ab innocentibus separastis? Sacrilegium schismatis vestri defendere non valetis. Sed hæc omitto: hoc dico, si vos possent contaminare traditores, qui non sunt a vobis convicti, et a quibus vos estis victi, multo magis possent sacrilegia schismaticorum et hæreticorum sine baptismo secundum vestram sententiam recepta contaminare Cyprianum. Non se tamen ille separavit. Et quia permanebat Ecclesia, manifestum est quod contaminari non potuit. Quare ergo vos, non dico ab innocentibus, quod probatur; sed ab ipsis, quod non probatur, traditoribus separastis? An, ut dicere coeperam, graviora sunt crimina traditorum quam schismaticorum? Non afferamus stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus, et quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: Hoc grave, hoc leve est: sed afferamus divinam stateram de Scripturis sanctis tanquam de thesauris Dominicis, et in illa quid sit gravius appendamus; imo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus. Tempore illo quo Dominus priora delicta recentibus poenarum exemplis cavenda monstravit, et idolum fabricatum atque adoratum

est¹, et propheticus liber ira regis contemptoris incensus², et schisma tentatum: idololatria gladio punita est³, exustio libri bellica cæde et peregrina captivitate, schisma hiatu terræ, sepultis auctoribus vivis, et cæteris coelesti igne consumptis. Quis jam dubitaverit hoc esse sceleratius commissum, quod est gravius vindicatum? A talibus sacrilegis venientes, sine baptismo, ut dicitis, si Cyprianum non contaminabant, quomodo vos contaminare poterant non convicti, sed conficti traditores? Qui si non libros incendendos tradidissent, sed eos ipsi manibus suis incendissent, minoris fuissent utique sceleris, quam si schisma committerent; quia illud mitius, illud gravius vindicatum est, non humano arbitrio, sed divino iudicio.

X. Quare vos ergo separastis? Si ullus sensus in vobis est, videtis vos certe quid responderi possit non invenire. « Non usque adeo, inquit, omnia defecerunt, ut non possimus respondere: Sic volumus. Tu quis es qui iudices alienum servum⁴? Suo domino stat, aut cadit. » Quod eis dictum non intelligunt, qui volebant non de factis manifestis, sed de cordibus alienis iudicare. Nam quomodo ipse tam multa de sceleribus schismatum et hæresum loquitur? Aut quomodo canitur in Psalmis: « Si vere iustitiam diligitis, recte iudicate, filii hominum⁵? » Cur autem ipse Dominus dicit: Nolite personaliter iudicare, sed rectum iudicium iudicate⁶; si non licet de aliquo iudicare? Postremo ipsi de illis traditoribus de quibus falsa iudicaverunt, cur omnino iudicaverunt de servis alienis? Suo domino stabant, aut cadebant. Cur denique de recentibus Maximianistis « Plenarii concilii, sicut dicunt, ore veridico » non dubitave-

¹ Exod. xxxii, 6. — ² Jerem. xxxvi, 23. — ³ Num. xvi, 1. — ⁴ Rom. xiv, 4. — ⁵ Psal. lxxvii, 2. — ⁶ Joan. vii, 2.

runt tale proferre iudicium, ut eos primis illis schismaticis, quos vivos terra sorbuit, compararent? Quorum quosdam tamen, quod negare non possunt, aut innocentes damnaverunt, aut nocentes iterum receperunt. Sed cum verum dicitur cui respondere non possunt, rodunt murmura salebrosa: « Sic volumus. Tu quis es qui iudices alienum servum? Suo domino stat, aut cadit¹. » Cum autem infirma ovis in solitudine aspicitur, ubi pastor qui reclamet absens videtur, dentes exeruntur, frangitur guttur invalidum: « Bonus homo esses, si non esses traditor. Consule animæ tuæ: esto Christianus. » O improbam rabiem! Cum Christiano dicitur: « Esto Christianus, » quid aliud docetur nisi negare se Christianum? Numquid aliud erat quod docere cupiebant illi Christianorum persecutores, quibus qui restiterunt, facti sunt martyres? An levius putatur quod gladio minante, quam quod lingua insidiante committitur?

XI. Ad ista respondete, lupi rapaces, qui pellibus ovium indui cupientes¹, beati Cypriani litteras pro vobis esse arbitramini. Contaminabat Cyprianum sacrilegium schismaticorum, an non contaminabat? Si contaminabat, jam tunc perit Ecclesia, non erat unde propagaremini. Si autem non contaminabat, quo scelere alieno possunt in unitate contaminari innocentes, si schismatis sacrilegio non possunt? Quare ergo vos separastis? Quare cum leviora quæ fingitis fugitis, ipsum sacrilegium schismatis, quod est omnibus gravius, commisistis? An forte jam placet fateri non fuisse jam illos vel schismaticos vel hæreticos, qui extra communionem Ecclesiæ, vel in schismate aliquo vel in hæresi fuerant baptizati, quia transeundo ad Ecclesiam, et errores suos pristinos anathemando, destiterant esse quod erant? Quomodo ergo

¹ Rom. xv, 4. — ² Matth. vi, 15.

sine baptismo non super eos remanserant scelera eorum? An ille baptismus Christi erat, sed eis extra Ecclesiae communionem prodesse non poterat; cum autem venerunt, et anathemato præterito errore in Ecclesiae pacem per manus impositionem recepti sunt, tunc in charitate radicatis et fundatis, sine qua infructuosa sunt cætera, prodesse cœpit et ad remissionem peccatorum et ad sanctificationem vitæ, quod sine fructu extra portabant?

XII. Nolite ergo nobis auctoritatem objicere Cypriani ad baptismi repetitionem: sed tenete nobiscum exemplum Cypriani ad unitatis conservationem. Nondum enim erat diligenter illa baptismi quæstio pertractata, sed tamen saluberrimam consuetudinem tenebat Ecclesia, in ipsis quoque schismaticis et hæreticis corrigere quod pravum est, non iterare quod datum est; sanare quod vulneratum est, non curare quod sanum est. Quam consuetudinem credo ex Apostolica traditione venientem: (Sicut multa quæ non inveniuntur in litteris eorum, neque in conciliis posteriorum, et tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita et commendata creduntur): hanc ergo saluberrimam consuetudinem per Agrippinum prædecessorem suum dicit sanctus Cyprianus quasi cœpisse corrigi. Sed sicut diligentius inquisita veritas docuit, quæ post magnos dubitationis fluctus ad plenarii concilii confirmationem perducta est, verius creditur per Agrippinum corrumpi cœpisse, non corrigi. Irruente itaque tam magna quæstione, cum de remissione peccatorum et de spiritali hominis regeneratione, utrum posset apud hæreticos vel apud schismaticos fieri, difficile ratio redderetur, et præcederet auctoritas Agrippini, et nonnullorum qui ei consenserant hominum in hac quæstione deficientium, qui maluerant aliquid novum moliri quam tenere consuetudinem, cujus defensionem non in-

telligebant, irruerunt in oculos animæ veri similes rationes, et intercluserunt iter pervestigandæ veritatis.

XIII. Nec arbitror beatum Cyprianum propter aliud contra consuetudinem quid sentiret liberius exprompsisse prioremque dixisse, nisi ut alium, si forte existeret, cui esset melius revelatum, gratissime acciperet; et ostenderet imitandam, non solum docendi diligentiam, sed etiam discendi modestiam: si autem nullus existeret, qui tale aliquid afferret, unde illæ omnes veri similes rationes quibus movebatur refellerentur, in eadem sententia permaneret, bene sibi conscius et non occultatæ quæ putabatur veritatis, et retentæ quæ amabatur uuitatis. Nam et illud sic intellexit quod ait Apostolus: « Prophetæ autem » duo aut tres loquantur, et cæteri examinent¹; si alii revelatum fuerit sedenti, ille prior taceat. Qua in parte², inquit, docuit et ostendit, multa singulis in melius revelari, et debere unumquemque, non pro eo quod semel imbiberat et tenebat, pertinaciter congregi, sed si quid melius et utilius extiterit, libenter amplecti. » His utique verbis non solum eos admonuit sibi consentire, qui melius aliquid non videbant; sed etiam hortatus est, si qui possent afferre aliquid quo prior consuetudo servanda potius firmaretur: ut si tale esset quod refelli non posset, etiam ipse ostenderet quam veraciter dixerit: « Debere unumquemque non pro eo quod semel imbiberat et tenebat, pertinaciter congregi, sed si quid melius et utilius extiterit, libenter amplecti. » Sed quia tunc non extiterant, nisi qui ei consuetudinem opponerent; defensiones autem ipsius consuetudinis non tales afferrent, quibus illa talis anima moveretur: noluit vir gravissimus rationes suas, etsi non veras, (quod eum latebat), sed tamen non victas, veraci quidem, sed tamen nondum assertæ consue-

¹ 1 Cor. xiv, 29. — ² Ex epistola lxxxv. 2d Quintum.